

O‘ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI: INVESTITSIYA MUHITIDAGI TO‘SIQLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH STRATEGIYALARI

Nozaninbonu Ilhomova Ilyosjon qizi

Vatan Universtiteti 2-kurs talabasi

nazokatxonyormatova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekistonda yashil investitsiyalarni rivojlantirishning iqtisodiy ahamiyati, imkoniyatlari va muammolari tahlil qilinadi. Yashil investitsiyalar qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlashda muhim vosita sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda O‘zbekistonning 2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o‘tish maqsadlari, xalqaro tavsiyalar va energetika loyihalari tahlil qilindi. Shuningdek, mavjud moliyaviy, institutsional va axborot muammolari aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar berildi. Yashil obligatsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, yashil kreditlash va loyihalarni baholashning yagona mezonlari istiqbolli yo‘nalishlar sifatida asoslanadi.

Kalit so‘zlar: yashil investitsiyalar, yashil iqtisodiyot, yashil moliya, qayta tiklanuvchi energiya, yashil obligatsiyalar, ekologik barqarorlik, investitsiya muhiti, yashil kreditlash, O‘zbekiston.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются экономическое значение, возможности и проблемы развития зеленых инвестиций в Узбекистане. Зеленые инвестиции рассматриваются как важный инструмент использования возобновляемых источников энергии, повышения энергоэффективности, рационального использования ресурсов и обеспечения экологически устойчивого экономического роста. В исследовании проанализированы цели Узбекистана по переходу к зеленой экономике до 2030 года, международные рекомендации и реализуемые энергетические проекты. Также выявлены финансовые, институциональные и информационные проблемы и предложены меры по их решению. Развитие рынка зеленых облигаций, расширение государственно-частного партнерства, стимулирование зеленого кредитования и формирование единых критериев оценки зеленых проектов определены как перспективные направления.

Ключевые слова: *зеленые инвестиции, зеленая экономика, зеленые финансы, возобновляемая энергия, зеленые облигации, экологическая устойчивость, инвестиционный климат, зеленое кредитование, Узбекистан.*

ANNOTATION

This article analyzes the economic importance, opportunities, and challenges of developing green investments in Uzbekistan. Green investments are considered an important tool for using renewable energy sources, improving energy efficiency, rational use of resources, and ensuring environmentally sustainable economic growth. The study analyzes Uzbekistan's goals for transitioning to a green economy by 2030, international recommendations, and ongoing energy projects. It also identifies financial, institutional, and informational challenges and proposes measures to address them. The development of the green bond market, expansion of public-private partnerships, promotion of green lending, and establishment of unified criteria for evaluating green projects are identified as promising areas.

Keywords: *green investments, green economy, green finance, renewable energy, green bonds, environmental sustainability, investment climate, green lending, Uzbekistan.*

KIRISH

Bugungi kunda iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi, energiyaga bo'lgan talabning ortishi va ekologik muammolarning kuchayishi dunyo mamlakatlari oldiga iqtisodiy rivojlanish modelini qayta ko'rib chiqish vazifasini qo'yimoqda. An'anaviy iqtisodiy o'sish modeli qisqa muddatda yuqori iqtisodiy natijalar berishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda resurslarning kamayishi, atrof-muhitning ifloslanishi va iqlim xatarlarining kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli investitsiya siyosatida ekologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston uchun mazkur masala alohida dolzarblik kasb etadi. Mamlakat iqtisodiyotida energiya resurslariga talab yuqori bo'lib, energetika, sanoat, qishloq xo'jaligi va transport kabi tarmoqlarda resurslardan samarali foydalanish masalasi muhim hisoblanadi. Jahon banki O'zbekiston iqtisodiyotining energiya va uglerod sig'imi nisbatan yuqori ekanligini qayd etib, yashil o'sishga o'tish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi uchun zarurligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston hukumati yashil iqtisodiyotga o'tishni davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylantirgan. 2019-yilda qabul qilingan 2019-2030-yillarga mo'ljallangan yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, tabiiy resurslardan

samarali foydalanish va yashil moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish kabi vazifalarni belgilab bergan.¹

Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda yashil investitsiyalarni jalb qilish nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va moliyaviy masala hamdir. Yashil loyihalarga yo'naltirilgan investitsiyalar yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, energiya xarajatlarini kamaytirish, yangi ish o'rinlarini shakllantirish va mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va xalqaro tajribani solishtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda yashil investitsiyalarni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash va yashil moliyalashtirishni kengaytirish bo'yicha amaliy mexanizmlarni taklif etishdan iborat.

O'zbekiston yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida bir qator muhim strategik maqsadlarni belgilagan. 2019–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyada qayta tiklanuvchi energiya manbalarining elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushini oshirish, energiya samaradorligini yaxshilash va iqtisodiyotning uglerod sig'imini kamaytirish ko'zda tutilgan.²

So'nggi yillarda qayta tiklanuvchi energetika yo'nalishida investitsiya faolligi sezilarli darajada oshdi. O'zbekiston Investitsiyalar bo'yicha qo'llanmasida 2024-yilda mamlakatda 2 000 MVt quyosh va 200 MVt shamol energetikasi quvvati ishga tushirilgani qayd etilgan. Ushbu loyihalar yiliga milliardlab kilovatt-soat elektr energiyasi ishlab chiqarish va tabiiy gaz sarfini kamaytirishga xizmat qilishi kutilgan.

Bundan tashqari, kichik gidroenergetika sohasida ham yangi investitsion imkoniyatlar shakllanmoqda. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston 2026-yilgacha qariyb 3 000 ta kichik gidroelektr stansiyasini tashkil etish orqali o'rnatilgan quvvatni 160 MVtgacha oshirishni rejalashtirgan. Mazkur loyihalarni moliyalashtirish uchun mahalliy banklar orqali moliyaviy resurslardan foydalanish va xususiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari ham ko'zda tutilgan.

Yashil investitsiyalarning yana bir muhim yo'nalishi quyosh va shamol energetikasidir. Masalan, Xorazm viloyatida 100 MVt quvvatga ega quyosh elektr stansiyasi loyihasi bo'yicha Jahon banki davlat kafolati mexanizmini qo'llab-quvvatlagan. Loyiha yiliga 240 GVt-soatdan ortiq qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarishi va yiliga 230 ming tonnadan ortiq CO₂ chiqindilarini kamaytirishi kutilgan.

¹ World Bank. *Uzbekistan Country Climate and Development Report*.

² Government of Uzbekistan. *Strategy for the Transition to a Green Economy for 2019–2030*

Bu jarayonlar O'zbekistonda yashil investitsiyalar uchun real bozor shakllanayotganini ko'rsatadi.

Yashil investitsiyalarning rivojlanishiga qaramay, mamlakatda bir qator tizimli muammolar mavjud.

1) Katta boshlang'ich kapitalga ehtiyoj

Quyosh va shamol elektr stansiyalari, energiya samarador texnologiyalar, suv tejovchi irrigatsiya tizimlari va ekologik transport loyihalarini amalga oshirish katta miqdordagi boshlang'ich investitsiyalarni talab qiladi. Bunday loyihalarning ayrimlari uzoq muddatda iqtisodiy jihatdan samarali bo'lsa-da, investitsiyaning dastlabki bosqichidagi xarajatlar xususiy investorlar uchun muayyan moliyaviy xavflarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun davlat tomonidan kafolat, subsidiyalar, soliq imtiyozlari va aralash moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanish muhimdir.

2) Moliyaviy instrumentlarning yetarlicha diversifikatsiya qilinmaganligi

Yashil loyihalarni faqat bank kreditlari hisobidan moliyalashtirish yetarli emas. Yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar, sukuk, investitsiya fondlari, davlat-xususiy sheriklik va xalqaro iqlim fondlari kabi instrumentlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Jahon banki O'zbekistonda davlatga qarashli moliyaviy institutlar iqtisodiyotdagi kreditlarning katta qismini taqdim etishini qayd etib, ushbu institutlarni yashil investitsiyalarni safarbar qilishda faolroq ishtirok ettirish katta imkoniyat yaratishini ta'kidlamoqda.

3) Yashil loyihalarni baholashning murakkabligi

Investor uchun loyiha ning moliyaviy rentabelligi bilan bir qatorda uning ekologik samaradorligini ham baholash zarur. Masalan, "yashil loyiha" deganda faqat quyosh elektr stansiyasini tushunish yetarli emas. Energiya samaradorligini oshiruvchi texnologiya, suvni tejovchi qishloq xo'jaligi, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik transport yoki energiya tejamkor bino ham yashil investitsiya obyekti bo'lishi mumkin. Shuning uchun loyihalarni yashil deb tasniflash uchun aniq, shaffof va xalqaro standartlarga mos mezonlar zarur.

4) Xususiy investorlar uchun risklarning yuqoriligi

Yashil loyihalarning ayrimlari yangi texnologiyalarga asoslanganligi sababli investorlar uchun texnologik, valyuta, bozor va tartibga solish xavflari mavjud. Bunday vaziyatda davlat va xalqaro moliya institutlari risklarni qisman o'z zimmasiga olishi xususiy kapitalni jalb qilish imkoniyatini oshiradi.

Yashil investitsiyalarni faqat ekologik xarajat sifatida baholash noto'g'ri. Ular iqtisodiy o'sishning yangi manbalaridan biriga aylanishi mumkin. Birinchidan, qayta tiklanuvchi energetika rivojlanishi tabiiy gazga bo'lgan ichki talabni kamaytirishga

yordam beradi. Ikkinchidan, energiya samarador texnologiyalar korxonalar xarajatlarini qisqartiradi. Uchinchidan, yashil loyihalar yangi ish o'rinlarini yaratadi.

Jahon bankining O'zbekiston bo'yicha iqlim va rivojlanish tahliliga ko'ra, dekarbonizatsiya va iqlimga moslashuvga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatda katta iqtisodiy foyda keltirishi mumkin. Xususan, qishloq xo'jaligida iqlimga mos texnologiyalarni joriy qilish hosildorlikni oshirish va suv resurslarini tejash imkonini beradi.

Demak, yashil investitsiyalarni ekologik siyosatning bir qismi sifatida emas, balki milliy iqtisodiy rivojlanish strategiyasining tarkibiy elementi sifatida ko'rish maqsadga muvofiq.

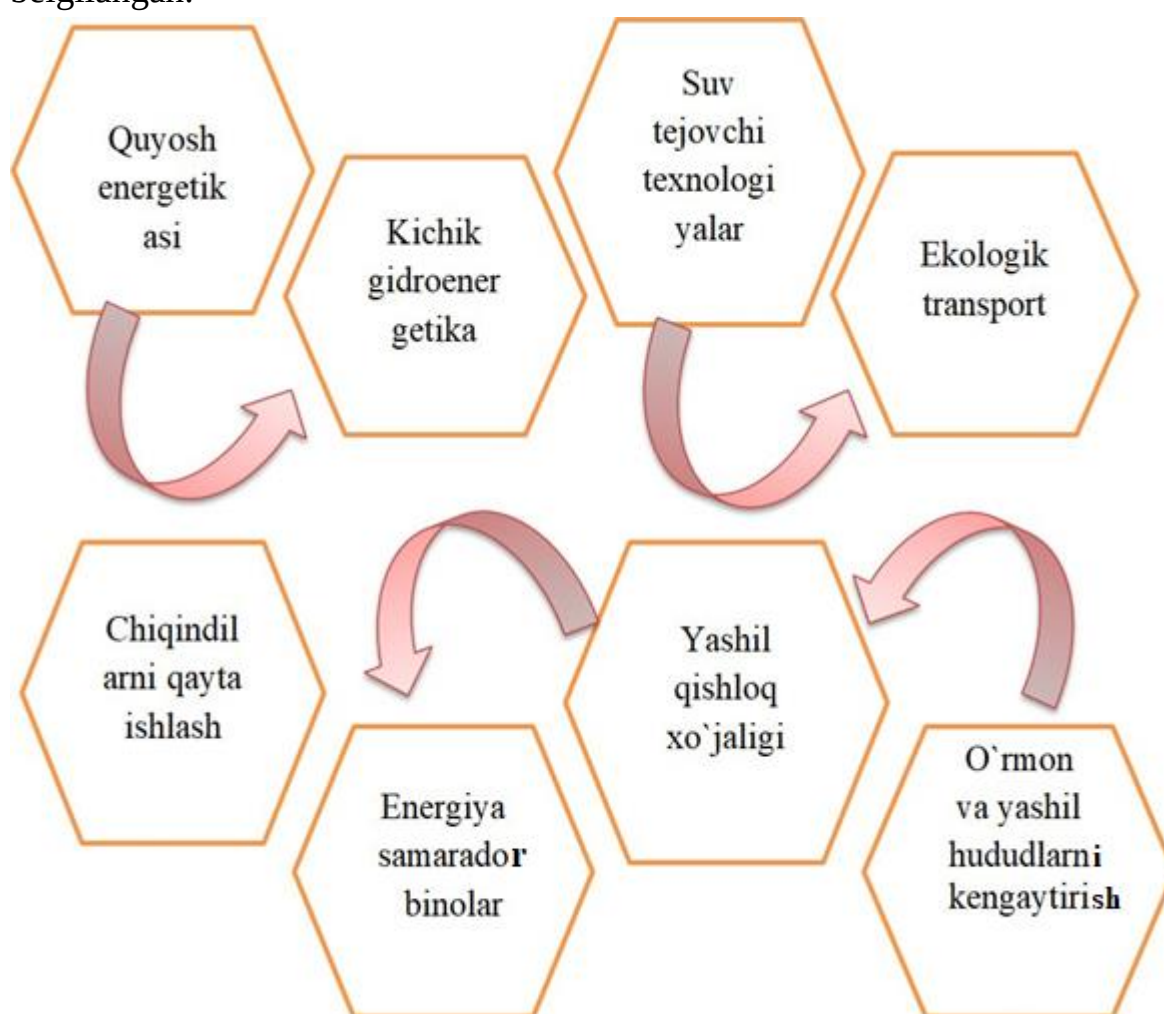
YASHIL INVESTITSİYALARNI KO'PAYTIRISH BO'YICHA TAKLIFLAR :

1	Yashil obligatsiyalar bozorini kengaytirish	Yashil obligatsiyalar orqali davlat, banklar va yirik korxonalar ekologik loyihalar uchun uzoq muddatli mablag' jalb qilishi mumkin. Bunda obligatsiyadan tushgan mablag'lar faqat qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, suv tejash, ekologik transport va chiqindilarni qayta ishlash kabi oldindan belgilangan yo'nalishlarga sarflanishi kerak
2	Yashil kreditlar uchun imtiyozli mexanizm yaratish	Tijorat banklari tomonidan ekologik samarador loyihalarga beriladigan kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini pasaytirish yoki davlat tomonidan foiz xarajatlarining bir qismini qoplash mexanizmi joriy etilishi mumkin. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta biznesning yashil texnologiyalarga o'tishini tezlashtiradi
3	Davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish	Yashil infratuzilma loyihalarida davlat va xususiy sektorning moliyaviy imkoniyatlarini birlashtirish maqsadga muvofiq. Davlat yer, infratuzilma yoki kafolat bilan ishtirok etsa, xususiy investor texnologiya va kapitalni taqdim etishi mumkin.

Mazkur sxema hududlarning tabiiy-iqtisodiy xususiyatlaridan kelib chiqib, maxsus investitsiya dasturlarini yashil iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlariga yo'naltirish imkoniyatlarini aks ettiradi. Bunda quyosh energetikasi, kichik gidroenergetika, suv va energiya tejovchi texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash,

ekologik transport hamda yashil hududlarni kengaytirish asosiy yo‘nalishlar sifatida belgilanadi.

Ushbu yo‘nalishlarning amaliy ahamiyati O‘zbekiston tajribasida ham yaqqol ko‘rinadi. Xususan, 2024-yilda mamlakatda 1 000 MW quyosh va 22,7 MW gidroelektr energiya quvvatlari ishga tushirilgan.³ Shu bilan birga, suv tejavchi texnologiyalarni qo‘llash natijasida 2024-yilda 2,5 mlrd m³ suv iqtisod qilingan.⁴ 2024-yilda mamlakatda 14,8 mln tonna maishiy chiqindi hosil bo‘lib, uning 6,1 foizi qayta ishlangan. Ekologik transportni rivojlantirish doirasida esa 2030-yilgacha jamoat transportining 80 foizini ekologik toza transportga o‘tkazish maqsadi belgilangan.

Bu yondashuv yashil iqtisodiyotni hududiy rivojlanish bilan bog‘lash imkonini beradi.

³ O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. 2024-yilda energetika sohasida amalga oshirilgan ishlar haqida ma‘lumot. 03.02.2025

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. Barqaror va “yashil” kelajak sari intilishimizda transport sohasi muhim rol o‘ynaydi. 21.11.2024.

TAHLIL VA NATIJA

O'zbekistonda yashil investitsiyalarni rivojlantirish uchun zarur strategik asos shakllanib bormoqda. Mamlakatning 2030-yilgacha bo'lgan rivojlanish maqsadlarida barqaror iqtisodiy o'sish, atrof-muhitni muhofaza qilish va resurslardan samarali foydalanish masalal ari muhim o'rin egallaydi.⁵

T/r	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	2022- yil	2024- yil	2026- yil	2028- yil	2030- yil
1.	Yalpi ichki mahsulot birligiga to'g'ri keladigan energiya hajmini kamaytirish (2021-yilga nisbatan)	%	5,0	14,0	22,0	27,0	30,0
2.	Sanoat elektr energiyasi iste'moli, umumiy iste'moldagi ulushi	%	26,0	25,0	23,0	21,0	20,0
3.	Qayta tiklanuvchi energiya manbalarining elektr energiyasining ishlab chiqarish hajmidagi ulushini kengaytirish	%	8,0	9,0	24,3	29,0	30,5
		kVt/s	6,5	8,6	25,0	34,0	40,7
4.	Kichik quvvatli quyosh fotoelektr stansiyalarini qurish	MVt	10,0	150,0	400,0	800,0	1500,0
5.	Yaxshilangan ichimlik suvi manbalaridan foydalanish imkoniyatiga ega aholi, jami aholi soniga nisbatan	%	69,7	80,93	87,12	88,5	92,3
6.	O'rmon fondi hududlarida daraxt va butalar zaxiralarini ko'paytirish	Mln.m3	64,2	68,1	77,0	85,5	92,3
7.	"Yashil makon" loyihasi doirasida shaharlardagi yashil maydonlarni kengaytirish	%	8,3	12,4	15,8	23,8	30,0
8.	Hududlarda yangi 600ta chiqindi to'plash shaxobchalarini tashkil etish	dona	-	50	200	400	600

Jadval ma'lumotlari O'zbekistonda 2030-yilgacha "yashil" iqtisodiyotga o'tish jarayoni izchil rivojlanayotganini ko'rsatadi. YaIM birligiga to'g'ri keladigan energiya sarfini 30% ga kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini 8% dan 30,5% gacha oshirish rejalashtirilgan. Kichik quyosh elektr stansiyalari quvvati esa

⁵ <https://lex.uz/en/docs/-6303230>

10 MVtdan 1500 MVtgacha, ya'ni 150 baravar oshirilishi ko'zda tutilgan. Shuningdek, yaxshilangan ichimlik suvidan foydalanish imkoniyati 69,7% dan 90% gacha, yashil maydonlar ulushi esa 8,3% dan 30% gacha oshadi. Bu ko'rsatkichlar energiya samaradorligi, ekologik barqarorlik va aholi hayot sifatini yaxshilash "yashil" iqtisodiyot siyosatining asosiy yo'nalishlari ekanini ko'rsatadi.

Ayniqsa, davlat mablag'larini xususiy investitsiyalarni jalb qiluvchi "katalizator" sifatida ishlatish muhim. Jahon bankining so'nggi tahlillarida ham davlat moliyaviy institutlari va davlat korxonalarining yashil loyihalarni moliyalashtirishdagi rolini kuchaytirish xususiy kapitalni jalb qilish uchun muhim imkoniyat sifatida ko'rsatilgan.

Shu sababli O'zbekiston uchun eng samarali model davlatning barcha yashil loyihalarni o'zi moliyalashtirishi emas, balki davlat mablag'i + xalqaro moliya + tijorat banklari + xususiy investorlar kombinatsiyasidan foydalanish bo'lishi mumkin.

XULOSA

O'zbekistonda yashil investitsiyalarni rivojlantirish mamlakatning ekologik xavfsizligini ta'minlash bilan birga, iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantirish imkonini beradi. Qayta tiklanuvchi energetika, suv tejovchi texnologiyalar, energiya samaradorligi, yashil transport va chiqindilarni qayta ishlash kabi yo'nalishlarga investitsiyalarni oshirish mamlakatning resurs samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashil investitsiyalar uchun strategik va institutsional asos shakllangan bo'lsa-da, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, xususiy kapitalni jalb etish va loyiha risklarini kamaytirish bo'yicha qo'shimcha choralar zarur.

Maqolada taklif etilgan yashil obligatsiyalar bozorini kengaytirish, yashil kreditlashni rag'batlantirish, davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish, yashil loyihalarni tasniflash tizimini takomillashtirish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish mexanizmlari ushbu muammolarni hal qilishga xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, O'zbekiston uchun yashil investitsiyalar ekologik majburiyat emas, balki raqobatbardosh, resurs tejamkor va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan investitsion strategiya sifatida qaralishi lozim. Kelgusida yashil moliya bozorining rivojlanishi mamlakatga nafaqat ekologik maqsadlarga erishish, balki yangi texnologiyalarni jalb qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va xalqaro investitsiya oqimlarini oshirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank. *The World Bank and Uzbekistan's Ministry of Economy and Finance: Working Together for a Greener Future*.
2. World Bank. *Uzbekistan Country Climate and Development Report*.
3. Government of Uzbekistan. *Strategy for the Transition to a Green Economy for 2019–2030*.
4. O'zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. *2024-yilda energetika sohasida amalga oshirilgan ishlar haqida ma'lumot*. 03.02.2025
5. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. *Barqaror va "yashil" kelajak sari intilishimizda transport sohasi muhim rol o'ynaydi*. 21.11.2024.